

!ACHTERGRONDEN

Wetenschappers kunnen het niet vertellen, wanneer het precies begon. Maar duidelijk is dat het kleine onbetekende plaatsje aan de berg in Dalarna eeuwenlang voor heel Zweden van grote betekenis is geweest. Het gewonnen koper bracht meer dan geld en welvaart. Falun bracht Zweden rijkdom en ontwikkeling. TEKST & FOTOGRAFIE FRED GEERS

FALU
RÖDFÄRG

Falun:

brenger van koper en welvaart
Stad aan groeve en berg maakt Zweden rijk en bekend

Na de winning van het koper kwam de productie van verf erbij

Harde bewijzen zijn er niet voor, maar het is niet ondenkbaar dat rond 700 de eerste activiteiten plaatsvonden in en rond zomaar een berg in Midden-Zweden. In die tijd was het gebied dunbevolkt. Er was weinig te zoeken in deze bosrijke omgeving. Bossen met wilde dieren bepaalden hier het leven. Een enkele boerenhoeve, waar de ruige natuur ontgonnen was tot velden waar graan verbouwd kon worden. Er waren wel andere delen in Zweden waar dat beter kon. De eerste vondst van koper veranderde alles en zette Falun op de kaart. Het verhaal gaat dat een bok na een dag van de berg terugkwam met rood poeder aan zijn hoorns. Hier zat duidelijk iets bijzonders in de bodem. Met enig graafwerk werd al snel duidelijk dat het om een stof ging waarmee iets te doen zou zijn. De basis voor de eeuwenlange winning van kopererts was daarmee gelegd. Het ooit zo stille Falun groeide langzaam uit tot een stad, waar iedere Zweed later tegenop zou kijken.

Ommekeer

Stora Kopparberget, de grote koperberg, zoals de Zweden het noemden, zou grote betekenis krijgen. De Zweden hadden eerst nog geen eigen woord voor koper. De delfstof werd dan ook vernoemd naar de plek waar het meeste gevonden werd en dat was Cyprus, door de Zweden aangeduid als *Cypern*. De Latijnse naam *Cuprum* was inmiddels standaard geworden. En zo werd de delfstof in het Zweeds verbasterd tot *koppar*. Binnen Europa was de vondst in het verre Zweden uniek. Het leverde niet alleen een delfstof, maar ook de verwerking ervan bracht leven en werk in een grotere omgeving. Het bracht ook handel en vervoer met zich mee. De betekenis van het groeiende stadje midden in Zweden werd daardoor steeds groter en meer veelzijdig. Heel Zweden >

profiteerde mee van de ontwikkeling van het eerst zo nietszeggende plaatsje versholten tussen de heuvels en bossen. En de uitbouw van de mijn en alle industrie en nijverheid eromheen hadden een grote invloed op een steeds grotere omgeving, ook ver buiten Zweden.

Halverwege de zeventiende eeuw was de kopermijn van Falun de grootste van Europa. De winning leverde heel Zweden in die tijd ook steeds meer rijkdom op. Koper was in die tijd het belangrijkste exportproduct. In de vorm van platen ging het heel Europa door. Menig kerk, kathedraal of kasteel had een dak met platen uit Falun. En niet te vergeten de munten. Tot in Spanje werd de grondstof uit Zweden gebruikt als munt. Pas omstreeks 1665 werd in buurland Noorwegen in Røros ook een kopermijn geopend. Ook deze is op de Werelderfgoederenlijst geplaatst. Er zijn leuke parallellen, maar ook verschillen. Beide Scandinavische

Een standbeeld geeft de harde werkers van weleer de eer die zij verdienen

mijnen werden gesloten toen de koperprijs op de wereldmarkt in elkaar stortte. Zoals vaker is terug te zien in de geschiedenis van industriële projecten gaan diverse ontwikkelingen samen. De mijnbouw bij Falun bracht dan ook de hele omgeving op een hoger peil. Op technisch, economisch, maar ook op sociaal en politiek gebied veranderde er van alles in Midden-Zweden. Er ontstond welvaart en vooral grote werkgelegenheid. Geen wonder, want nergens anders was sprake van zo'n grootschalige aanpak als hier. Land- en bosbouw brachten veel minder activiteiten met zich mee. Tot de start van de industriële winning van koper was er in de verre omtrek geen vergelijkbare activiteit te vinden. Alleen wat bosbouw en houtverwerking brachten geld in het laatje van de weinige inwoners in de donkere bossen van Dalarna.

Werelderfgoederenlijst

Dat de mijn van Falun in 2001 op de Werelderfgoederenlijst geplaatst werd, is zeer begrijpelijk. Wat nog over was van de mijn moest bewaard blijven voor het nageslacht. En gelukkig maar, want wat toen gebeurde zal nooit meer plaatsvinden. Het is een verhaal met een einde, maar wel een zeer boeiend verhaal. En zo is het dan ook fantastisch om nu in alle

Markante gebouwen herinneren aan een rijk verleden

rust een kijkje te kunnen nemen in het wel een wee van het kleine bergstadje. Op het terrein van de Stora Kopparberget is het allemaal te zien: van winning uit het gesteente tot fraaie eindproducten die vervaardigd werden uit dit materiaal. Een rondgang langs alle gebouwen, werktuigen en transportmiddelen is een rondgang in de geschiedenis. Achter elk onderdeel zit een uniek verhaal. Uiteraard ook van mensen die hard moesten werken. Vaak onder zeer zware omstandigheden met zeer lange werktijden en weinig rustdagen. Alleen de zondag was nog heilig. De klok van de kerk luidde die dag enige rust in voor de vele werknemers van de mijn en de koperverwerking.

In de gebouwen is veel uitleg te vinden over hoe het allemaal in zijn werk ging. Het gehele proces is goed te zien. Fraai is

Vervoer was een belangrijk onderdeel in de handel en export van koper

ook dat modellen weergeven hoe het allemaal ging. Gelukkig is veel bewaard gebleven, mede dankzij de steun van de UNESCO, die de Werelderfgoederen bewaakt en bewaart.

Scandinavië rood

Dat de koperwinning allerlei bijeffecten had, bleek uit het gebruik van een restproduct: een rood poeder. Dit rode poeder bleek een uitstekende schimmelwerende functie te hebben voor hout. Het poeder ontstaat in een mineralisatieproces. Zo bleek een type erts, dat weinig koperrijk was en een aantal stoffen bevatte zoals kiezelzuur en zink, een uitstekend conserverend effect op hout te bewerkstelligen. Om er verf van te kunnen maken, werd van dit poeder een mengsel gemaakt van water, tarwe- en roggemeel en lijnolie.

Aangezien vrijwel alles in die tijd van hout gebouwd werd, was de ontdekking van dit middel een gouden greep in de strijd tegen de verrotting van de vele huizen, boerderijen en andere uit hout opgetrokken gebouwen. Verwerkt tot verf ging dus niet alleen het koper van hand tot hand, maar vond ook deze verf zijn weg in wijde omtrek. Het *Falun röd*, zoals de verf al snel heette, werd toegepast heel Zweden en later heel Scandinavië. Overall doemde de rode kleur op in het landschap; dit gebeurde overigens pas in de achttiende eeuw. Ook veel gebouwen op en rond de mijn zijn in die kleur geschilderd. Het nieuwe Världsarvhuset is dan ook in dezelfde kleur opgetrokken om in stijl te blijven. In dit bezoekerscentrum is in korte tijd veel te zien van de geschiedenis van het hele complex. Dus wie weinig tijd heeft, kan hier in een kort bezoek een paar eeuwen geschiedenis voorbij zien komen. Wie meer tijd heeft laat zich rondleiden door een gids. Een ding is zeker: Falun heeft een unieke geschiedenis. ■

Falun ligt aan het Runnmeer waar 's winters een gezellige drukte heerst bij Främby udda

PRAKTISCHE INFORMATIE FALUN

Ligging en bereikbaarheid

Falun ligt in Midden-Zweden in de provincie Dalarna. Per auto vanuit Utrecht is het circa 1.450 kilometer. Falun ligt 460 kilometer ten noordoosten van Göteborg en 250 kilometer ten noordwesten van Stockholm. Falun heeft een treinstation en is daardoor gemakkelijk te bereiken via de luchthaven Arlanda van Stockholm (circa 2,5 uur) of geheel vanaf Kopenhagen (circa zeven uur).

Beste reistijd en weer

Het stadje en de mijn zijn het gehele jaar te bezichtigen. Midden-Zweden heeft een landklimaat met over het algemeen stabiele winters en warmere zomers dan bij ons. Falun is een gezellig stadje met ook wintersportmogelijkheden (schaatsen, skiën, langlaufen).

Accommodaties

De overnachtingsmogelijkheden in Falun zijn talrijk, van budget tot bovenmodaal. Zowel in de stad zelf als rondom zijn diverse overnachtingsmogelijkheden, variërend van luxe hotels tot eenvoudige *stuga's* (vakantiehuis-

jes). Främby Udde aan het Runnmeer is een leuke plaats om te verblijven zowel in de winter (schaatsen) of in de zomer (zwemmen, watersporten).

Tips

Het is de moeite waard om flink wat tijd uit trekken voor een bezoekje aan de oude mijn en het bezoekerscentrum van het Werelderfgoed (Världsarvhuset). Er is veel te zien en te beleven voor jong en oud. Kinderen kunnen zelf ook proefjes uitvoeren. In de zomer zijn er in Falun vaak folk-muziekfestivals. In augustus is er een leuke herfstmarkt; in december een leuke kerstmarkt. In februari vinden veel activiteiten op het ijs en in de sneeuw plaats. Falun is bekend van de wedstrijden in Noordse combinaties: langlaufen én skispringen samen.

Meer informatie

Zweden algemeen: www.visitsweden.com
Falun algemeen: www.falun.se
Falun toeristisch en werelderfgoed: www.visitfalun.se
Falun kopermijn: www.falugruva.se